

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

GYULAI PÁL

OSZTÁLYTITKÁR.

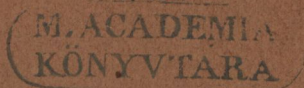
XV. KÖTET. XII. SZÁM.

UJABB ADATOK A KÚN PETRARCA-CODEXHEZ

IRTA

GRÓF KUUN GÉZA

T. TAG.

Ára 15 kr.

BUDAPEST.

1892.

Ertekezések a nyelv- és széptudományok köréből.

- I. k.** I. Solon adótörvényéről. *Tel'fy Ivántól.* 1867. 14 l. Ara 10 kr. — II. Adalékok az attikai törvénykönyvhöz *Tel'fy Ivántól.* 1868. 16 l. 10 kr. — III. A legújabb magyar Szentírásról. *Tárkányi J. Bélától.* 1868. 30 l. 20 kr. — IV. A Nibelungének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. *Szász Károlytól.* 1868. 20 l. 10 kr. — V. Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiánk feladása *Toldy Ferencztől.* 1868. 15 l. 10 kr. — VI. A keleti török nyelvről. *Vambéry Ármintól.* 1868. 18 l. 10 kr. — VII. Geleji Katona István főleg mint nyelvész. *Imre Sindortól.* 1889. 98 l. 30 kr. — VIII. A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. *Bartalus Istvántól.* Hangjegyekkel. 1869. 184 l. 60 kr. — IX. Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. (1. Sztárai Mihálynak eddig ismeretlen szindarabjai. 1550—59. — 2. Egy népirodalmi emlék 1550—75-ből. 3. Baldi Magyar olasz Szótárkája 1583-ból. — 4. Báthory István országbíró mint író. — 5. Szenczi Molnár Albert 1574—1633). *Toldy Ferencztől.* 1869. 176 l. — X. A magyar bővített mondat. *Brassai Sámuel*től. 1870. 46 l. 20 kr. — XI. Jelentés a felső-austriai kolostoroknak Magyarországot illető kézíratai- és nyomtatványairól. *Bartalus Istvántól.* 1870. 43 l. 20 kr. (1867—1869.)
- II. k.** I. A Konstantinápolyból legújabbban érkezett négy Corvin-codexről. *Múray Gábor* l. tagtól. 1870. 16 l. 10 kr. — II. A tragikai felfogásról. Székfoglaló. *Szász Károly* r. tagtól. 1870. 32 l. 20 kr. — III. Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. *Joannovits Gy.* l. tagtól 1870. 43 l. 20 kr. — IV. Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez. *Finály Henrik* l. tagtól. 1870. 47 l. 20 kr. — V. Solomos Dénes költeményei és a hétszigeti görög népnyelv. *Tel'fy Iván* lev. tagtól. 1870. 23 l. 20 kr. — VI. Q. Horatius satirái (Ethikai tanulmány). Székfoglaló. *Zichy Antal* l. tagtól. 1871. 33 l. 20 kr. — VII. Ujjabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez (I. Magyar Pál XIII. századbéli kanonista. II. Margit kir. hercegnő, mint ethikai író. III. Baldi Bernardin magyar-olasz szótárkája 1582-ből. Második közlés IV. Egy XVI. századbéli növényteni névtár XVII. és XVII. századbéli párhuzamokkal. V. Akademiái eszme Magyarországon Bessenyei előtt) *Toldy Ferencz* r. tagtól. 1871. 124 l. Ara 40 kr. — VIII. A sémi magánhangzokról és megjelölésök módjairól. *Gr. Kuun Géza* lev. tagtól. 1872. 59 l. 20 kr. — IX. Magyar szófejtetések. *Szilády Áron* l. tagtól. 1872. 16 l. 10 kr. — X. A latin nyelv és dialektusai. Székfoglaló. *Szénácssy Sándor* l. tagtól. 1872. 114 l. 30 kr. — XI. A defferekről. *Szilády Áron* lev. tagtól. 1872. 23 l. 20 kr. — XII. Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. *Szvórényi József* lev. tagtól. 1872. 13 l. 10 krajczár. (1869—1872.)
- III. k.** I. Commentator commentatus, Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázóit után. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 1872. 109 l. 40 kr. — II. Apáczai Csérei János Barczai Ákos fejedelemhez benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében *Szabó Károly* r. tagtól. 1872. 18 l. 10 krajczár. — III. Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. *Szabó Imre* l. tagtól. 1872. 18 l. 10 kr. — IV. Az első magyar társadalmi regény. Székfoglaló *Vadnai Károly* l. tagtól. 1873. 64 l. 20 kr. — V. Emlékbeszéd Engel József felett *Finály Henrik* l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VI. A finn költészetéről, tekintettel a magyar ösköltészetre. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 1873. 135 l. 40 kr. — VII. Emlékbeszéd Schleicher Ágost, külső l. tag felett. *Riedl Szende* l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VIII. A nemzetiségi kérdés az araboknál. Dr. *Goldziher Ignác*tól. 1873. 64 l. 30 kr. — IX. Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. *Riedl Szende* l. tagtól. 1873. 12 l. 10 kr. — X. Adalékok Krim történetéhez. *Gr. Kuun Géza* l. tagtól. 1873. 52 l. 20 kr. — XI. Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. *Riedl Szende* lev. tagtól 51 l. 20 kr. (1872—1873.)
- IV. k.** I. szám. Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvére. különös tekintettel a magyarra. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 1874. 151 l. 40 kr. — II. szám Bálinth Gábor jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet öt khálmik dana hangjegye. 1874. 32 l. 20 kr. — III. szám A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak mívelése hazánkban. Székfoglaló *Bartalus István* l. tagtól. 1874. 182 l. 40 kr. — IV. szám. A határozott és határozatlan mondatról. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 1874. 31 l. 20 kr. — V. szám. Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. Dr. *Goldziher Ignác*tól. 1874. 42 l. 20 kr. — VI. szám. Jelentések: I. Az orientalistáknak Londonban tartott nemzetközi gyűléséről, *Hunfalvy Pál* r. tagtól. — II. A németországi

UJABB ADATOK
A KÚN PETRARCA-CODEXHEZ

IRTA

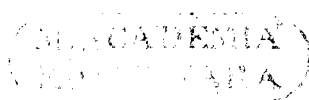
GRÓF KUUN GÉZA

T TAG.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1892.

Újabb adatok a kún Petrarca-codexhez. *)

(Olvastatott a M. T. Akadémia I. osztályának 1892. október 3-án tartott ülésén.)

Olaszország egyik kitűnő nyelvésze, Teza Emilio, a «Codex Cumanicus»-nak lapjain kiváló figyelemmel tett vizsgálatát, melynél az éles elmének az éles szemmel való szerencsés szövetkezése jelentékeny eredményekre vezetett, a valódi tudóshoz oly jól illő szerénységgel egy az eredeti kéziratra vetett újabb pillantásnak, rátekintésnek («un' altra occhiata») s nagyföntosságú értekezését egyszerűen jegyzetnek («nota») nevezi.

Teza értekezése külön lenyomatának három első lapján a kún-codex eredetének, későbbi viszontagságainak történetét s részleges és teljes kiadását ismerteti röviden. Megjegyzi, hogy a codex két könyvet foglal magában, melyeknek lapjai sem voltak teljesen egyenszerűek s hogy valószínűleg már régen egy kéz a kettőt olyaténkép illesztette össze, hogy a rövidebb s csak huszonhárom lapból álló könyvecske szélesebb s hosszabb lapjait megcsontítva alkalmazta az ötvenkilencz lapból álló másik könyv lapjaihoz. A nagyobb könyv latin-perzsa-kún szótárt foglal magában, a kisebb Teza értelmezése szerint kún nyelven írott himnuszokat s talányokat. Itt megjegyezzük, hogy ezen második részben, vagy mondjuk könyvben s mondhatnók könyvecskében, nem csak himnuszok s talányok, hanem ezeken kívül nyelvgyakorlatok, imák, bibliai szemelvények, szent-írás magyarázatok, egyházi atyák irataiból vett

*) Teza Emilio tanár «Un' altra occhiata al Codex Cumanicus» című tanulmányáról. L. «Rendiconti della r. Accademia dei Lincei Classe di scienze morali, storiche e filologiche» VII. k. 8-dik füzet. Teza szóban forgó értekezése külön lenyomatban is megjelent (Roma, Tipografia della r. Accademia dei Lincei, 1891.).

részletek, hitvallomás, hitmondai elbeszélés, s más egyéb vallásos tartalmú szövegek is foglaltatnak, mint a hogy azokat a «codex cumanicus»-hoz írt prolegomenáim CXXXIII. és CXXXIV. lapjain előszámláltam. Maga Teza is szóban forgó tanulmánya második részét «hymnusok és imák» («Gli inni e le preghiere») felirattal czimezte, ígyen bővítve ki említett értelmezését. A talányokról egy külön értekezésben fog szólni, a melynek minél előbb való megjelenését élénken óhajtjuk. Nyelvészetünk el nem hamvadó fénye, b. e. Budenz J., a «Nyelv. Közlemények» XX-dik kötetének 78-dik lapján Radloff «Das türkische Sprachmaterial des Codex Comanicus» című művéről írt bírálatos ismertetésében, melyet Teza méltán nevezhetett «sugoso»-nak, tartalmasnak, a mely elnevezés a nyelvészet e nagy mesterének minden dolgozatáról egyaránt elmondható, mind azon kún szavak lajstromát közli, melyek megfelelőit Radloff a különböző török nyelvjárások szótáraiban nem találta. Budenz száz ilyen szót számított össze a kún-codex szótárából, s azon reményének adott kifejezést, hogy ezek is a csuvas nyelvjárások behatóbb tanulmánya következtében részleg a csuvas szótárban fogják társaikat megtalálni, részleg saját nyelvünk készletében. A «Giornale della società asiatica italiana» III-dik s IV-dik kötetében Radloff említett művéről közzé tett ismertetésében, melynek folytatását s végét ezen társulat legközelebbi évkönyve fogja hozni, a kérdéses szavak egyikét-másikát megkísértettem magyar s török szavakkal összehasonlítani, s talán összehasonlításaim egynémelyikével legalább helyes úton jártam, így p. o. *tissis-luhlarmen* kétségen kívül az osm. دیش, čag. تیش «fog» névszóval egyazon gyökű تیشماک «repszteni», «harapni», «porczogtatni» igéből képeztetett a következő három képző által: *is-luh-la*, melyeknek elseje folyamatban levő cselekvést jelent, másodika elvont nevet s harmadika főnévből igét képez. A kún-codexnek általam esz- közölt kiadásában ez igealakot a latin *frendo*-val fordítom s a germán glossator ugyanezt *ich stochere di czene* szavakkal értelmezi. Egy másik ilyen szó a *čučdi* igealak, a mely helyesebben *čuč-ül-di*-nek lett volna írandó, l. ö. h. v. čag. *tü-kül-mäk* «megszünni»; ez az igealak tövére nézt a magyar *csök-ik*-kel egyezik, a melynek bővült alakjai *csökön-ik*, *csökken*, *csökkenik*, — a magyar gyermeknyelvben előforduló *csücsülni* a képzésre nézt is szakasztott mása a kún *čučülmäk*-nek, l. ö. h. v. a čag. és altai *čök-mäk* «leesni»,

«lerogyni», «leguggolni» igealakot. B. e. Budenz József azon reménye, hogy a kérdéses kún szavakat a további nyomozásnak sikerülend részleg a csuvas nyelv szókészletének segítségével megfejteni, már annál fogva is valószínű, mert hiszen a kún nyelv is azon Volga melléki nyelvjárások közül való, melyekhez a régi bolgárok és kazarak nyelve is tartozni látszik, s a csuvasok igen valószínűleg a Volga-bolgárok utódai lévén, egy a szóanyagra nézt azokéhoz hasonló, azokéval közeli rokonságban levő nyelvet beszélnek, mely azonban némely finn-ugor nyelvekkel való elegyedés következtében jelentékeny hangtani változást szenvedett, így a mássalhangzóval való kezdet, ott hol a török szó magánhangzóval kezdődik, p. o. csuvas *vil-*, osztB. (Berezov vidékének nyelvjárása) *vel-*, zürjén, votják *vi-*, finn *viile-*, török *ölmäk*, magyar *ölni*, — *sj* szókezdő török *j* helyett, így cs. *sjoras*, cser. *sjorasem*, tör. *jarařmak* «kibékülni» stb., I. Vámbéry «Das Türkenvolk» (Lipce, 1885), a 473-dik lapon. A magyar nyelv is nagy mértékben elegyedett finn-ugor nyelvekkel, de a bolgár nyelvnél régibb időkben, s ez a chronologiai körülmény a hangtani változatokra nézt sem közönbös. A bolgárokat Maeotis körüli lakóhelyeikről a kazarak kiszorítván, midőn annak előtte adófizetőik voltak, azok Batbajas valamelyik utódának vezetése alatt, nem tudni mikor, de aligha előbb a VIII. évszáz végénél, alapítják meg a Kazar-birodalomtól északra, a Kamának a Volgába való befolyásánál, a Volga-melléki Bulgáriát. Már Jordanis mondja: «distenduntur supra mare Ponticum Bulgarum sedes», Theophanes pedig azon bolgár telepeket, melyek a Fekete-tenger s Maeotis felett terjedtek, *ἡ παλαιὰ Βουλγαρία ἡ μεγάλη*-nak nevezi. A csuvasoknál még mai nap is él azon hagyomány, mely szerint ők a Fekete-tenger mellékéről költözködtek jelenlegi hazájokba s ez a hagyomány is egy fontos érv bolgár eredetök mellett. A bolgár törzsek, még mielőtt a bolgár név felmerült volna s ezután is gyakran: hunoknak nevezettek, a mely *hun* név a *kún*-nak lágyított alakja. A kúnok és bolgárok nyelve tehát egymással közeli rokonságban állott s valószínűleg a kettő közt csak oly különbségek fordultak elő, a melyek egyazon nyelv dialektusait különböztetik meg egymástól. Megjegyzem, hogy nem Attila hadseregéről, hanem az eredeti hun törzsek nyelvéről, vagyis inkább nyelvjárásairól szoltam, mert hiszen Attila hadserege tudvalevőleg különböző népfajokat foglalt magában. Mind ezeket leginkább azért hoztam fel,

hogy ezekből nyilván meglátszassék, hogy Budenz József helyes úton járt, a midőn azon reményének adott kifejezést, mely szerint a kún szótár rejtélyeit részleg a csuvas nyelvjárások behatóbb tanulmánya fogja megfejthetni.

Teza tanár igen helyesen «Cumani»-knak nevezi a kúnokat, nem így Radloff, ki a velencei kún-codexet is «codex Comanicus»-nak írja. A byzanti írók, igaz, *κόμενοι*-t írnak, de már Ptolemaeusnál előfordul a *χοῖνοι* alak, s a gyök, vagy névtő magánhangzójára nézt ez a helyes alak. A *κόμενος* név valamely népetymologia nyomán támadt, talán a *Kuma* folyónévre való vonatkozással, melynek régibb neve *Udon* volt. Az *Igor*-énekben a kúnok a Don balpartján tanyáznak, a jelenlegi čerkaski és ástrákáni kormánykerületben. A Kazar-birodalomnak, mely a IX. században érte el hatalma tetőpontját, a byzantiak az oroszokkal egyesülten 1016-ban vetettek véget s ép ezen időponttól fogva száguldanak a kúnok szabadon a Don és Kuma melléki térségen, mint a hogy ezt a kiewi krónikából tudjuk. A kúnok a byzantinusoknál legelőször 1060-ban említettnek, tehát 44 évvel a Kazarbirodalom végpusztulása után s épen nem valószínűtlen, hogy a krimi városokban, jelesen a Chersonban lakó görög kereskedők az említett tartományban tanyázó s onnan a byzanti és orosz területre kirohanó kúnokat a *Kuma* folyónévről nevezték el *κόμενοι*-nak azon képző segítségével, mely által már az ó-hellén nyelvben is idegen hangzású helynevekből *gentilia*-k (ἐθνικά) képeztettek, p. o. Παριανός stb. Azon kérdésre, hogy az *Udon* folyó mikor kapta *Kuma* nevét s hogy ez a név minő eredettel bír, kielégítő választ nem tudunk adni. A Ferencz-rendűek cis-caucasiai egyházközségei közül az egyik *Kumuk*-nak neveztetett, mely név bizonyára szorosan összefügg a *Kuma* folyónévvvel. A *Danapris*, *Deneper* (régén *Borysthenes*) török neve *Uzu* az uzokról vagy kúnokról neveztetett el s lehetséges, hogy a *Kuma* elnevezés is a kúnokra vezethető vissza. Bármint legyen is a dolog, a *Cumani* név *Comani*-nak nem írható, mert ez a név a Ptolemaeusnál előforduló *χοῖνοι* alakban is *u*-val iratik, a magyarországi kúnok se nevezték magokat másképen, a magyar diplomatika is csak a *Cumani* és *Cumania* elnevezéseket ismeri az 1205-dik esztendőn kezdve, krónikaíróink is csak így és nem másképen írják e nevet, Béla király jegyzőjén elkezdve a késői krónikákig, Spalatóban egy eskütt «*Cumanus clericus*»-nak neveztetik, Julia-

nus barát is, ki a kúnok földjén utazott, őket szintén *Cumanus*-oknak nevezi és ha a $\kappa\omicron\mu\alpha\upsilon\iota$ névalak (latinúl *Comani*) csakugyan a *Kuma* folyónévvel függ össze, ezen név tőszótagában is *u* hangzik. A prágai egyetem tudós tanára dr. Jung Gyula igen helyesen jegyezte meg Ilie Ghergellel szemben, hogy a német- és latin nyelven írók sokkal helyesebben teszik, ha Kuman-t, Cumanus-t írnak s nem *Koman*-t, mert a régi szláv történeti feljegyzésekben is, mint a hogy ezt a szláv irodalmak kitűnő ismerője Jireček K. kimutatta, az illető névalak *u*-val iratott. Különösen hangzik Elie Ghergel azon érve, hogy azért kell *Comanen*-t s nem *Kumanen*-t írni, mert utóbbi alak igen hasonlít a Campaniai *Cumae* nevéhez, mely tulajdonképen a hellen Κόμη névalakból romlott s mert a felsőolaszországi *Como* régi *Comum*, gör. Κῶμον városnévből középkori írók *Cumanus* melléknevet képeztek, tehát mert ezen íróknak tetszett a *Comum* alakot a szóban forgó képzés által elrontani, ne legyen szabad a helyesen képzett *Cumanus*-t írni, s talán már Pliniusnak sem volt szabad «castellum *Cumania*»-t írni. De hiszen a *Como* tavat a régiek *Lacus Larius* vagy *Comacinus*-nak nevezték, i. *insula Commacina* Paulus Diaconus IV, 3, — VI, 19 — VI, 21, ha tehát Ghergel a *Como* tó és város nevére való tekintettel, illetve az ebből képzett *cumanus* n. gentilium-mal érvel, ép a helyesebben képzett *Comacinus*-alaknak *o*-val kiejtése miatt nem volna szabad a kúnokat *Comani*-knak írni.

Teza nem osztja azon nézetemet, mely szerint a latin-perzsakún szótár gyűjtőinek, vagyis inkább szerkesztőinek ezen munkával főcéljuk az volt, hogy honfitársaik számára a perzsa és kún nyelvet beszélő népek lakta tartományokban a kereskedést megkönnyítsék; szerinte ez a cél inkább csak a pótlékok írói előtt lebeggett. A szótár illetően megítélésében T. nyilván csalódik. A nyelvészet tudományos érdeke a középkorban nem bírt vonzó erővel, mert még nem is ébredt fel az emberek lelkében, s a klasszikai nyelvek és irodalmak ismeretére vezető szótárak kivételével csakis a vallásos irodalom, térítés és kereskedelem céljaira szolgáló szógyűjtemények íratlak. A «codex cumanicus» első része, vagy mondjuk kötete, kereskedők, második része vagy kötete hittérítők számára készült. Az ó kor is tudvalevőleg a különböző népek nyelvei iránt érdekekkel nem viseltetett, s az olyan nyilatkozat, milyen Q. Ennius-é: «*Tria corda habere sese, quod loqui græce et osce et*

latine sciret»*) az ó-kor embereiben viszhangot nem ébresztett. A középkorban Nyugoteurópában voltak ugyan olyanok, kik a héber s arab nyelv tanulására adták magokat, de nem e nyelvek ismerete volt a közvetlen cél, hanem a héberül tudók legnagyobb része az egyházi atyák egyikének, Hieronymusnak, álláspontjára helyezkedett, az arab nyelvet tanuló pedig az ismeretlen eredeti szöveg arab fordításaiból a görög tudományt kívánta sajátjává tenni, így a magyar Tádé a XII. évszáz második felében, ki a Tajo partján Toledóban arab kéziratok átnézésével s összehasonlításával foglalkozott. Mind ezeknél fogva a kún szótár czélja felől prolegomenáimban kifejtett nézetemhez továbbra is ragaszkodom.

A kún szavak latin fordításai a középkori latin nyelvre, s az olasz dialektológiára nézt sok érdekes tudni- s megjegyezni valót tartalmaznak, s a codexben itt-ott előforduló olasz versek, melyek szerzője véleményem szerint egy nem kisebb költő, mint magának a codex-nek egykori tulajdonosa Petrarca, szintén nagyon is megérdemlik a velők való bővebb foglalkozást, s Teza tanár szóban forgó tanulmányában a szótár kún részén, s a német glossákon kívül behatón s bőven tárgyalja a codex latin szóalakjait, s az olasz költészet említettem töredékeit. És már mindjárt itt megjegyzem, s mint Teza tanulmányának egyik nagy érdemét kiemelem, hogy néhány oly olasz töredéket is közölt, melyek kiadásomban hiányoznak, egész verssorokat olvasott, a hol én csak szavakat láttam, s szavakat betűzött ki, a hol én azok létezését csak sejtettem, s néha nem is sejtettem.

A Teza által közölt német glossákról itt nem szólok, ezekről a füzet megjelenése után mindjárt szoltam, s ezek egynémelyikére vonatkozó ellenmegjegyzéseimet megtettem a «Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde» XIV-dik évfolyamának 11-ik számában megjelent következő című cikkemben: «Additamenta zu dem germ. Glossar des Codex Cuman.» A szótár kún szavairól ez alkalommal nem szólok, s ezekre teendő megjegyzéseimet egy más alkalomra tartom fenn magamnak, a mikor Teza tanulmányának azon részéről fogok szólni, melyet az «Accademia dei Lincei» értesítőjében s külön lenyomatban is «Gli inni

*) Gell. XVII, 17, 1.

e le preghiere in lingua cumanica» cím alatt bocsátott közre. A szótár perzsa részével T. nem foglalkozott.

Az «Un' altra occhiata» szerzője hibáztatja azon eljárásomat, mely szerint a rövidítéseket hol meghagyom, hol felbontom s hogy a hol a rövidítéseket meghagyom, nem különböztettem meg az *n* hiányát jelelő vonaltól a hiányzó *r* pótlékjelét. Csakugyan helyesebben tettem volna, ha a rövidítéseket vagy mind meghagyom, vagy következetesen felbontom, de arra nézve talán vád még sem illet, hogy a rövidítés jegyeit önkényesekkel nem szaporítottam, mert hiszen a legtöbb esetben a latinúl értő azok nélkül is tudja, hogy a két betű melyike tartozik az illető szóalakhoz.

Néhány bevezető észrevétel után T. a kiadásomban előforduló latin szavak egy nem kis részénél reámutat a helyesebb olvasásra, s tudva azt, hogy a jeles olasz tudósnek milyen kiváló megfigyelő tehetsége s éles szeme van, látatlanul is elismerem, hogy e javításokban sok olyan van, a mihez kétség nem fér, így p. o. *loquus* helyett a budapesti editió 34-dik lapján *loquus* olvasandó, azaz *locus*, l. ö. h. v. *aquus*-t *acus* helyett ezen editio 102-dik lapján. A 37-dik lapon az értelmetlen *marcesa* h. *marcesci*, a 43-dik lapon *sine p̄ donū* h. *siue p̄ donū* azaz *siue perdonum* (spanyolúl *perdón*, olaszul *perdóno*), az 51-dik lapon *reges* h. *reques* azaz *requies* olvasandó. A 77-dik lapon *omnia Nta*-t Teza helyesen *omnia nominativa*-nak olvassa. A 92-dik lapon előforduló *mastic*⁹ rövidítési jele kiadásomban hibásan áll az *i* felett s ugyanez a jel hiányzik a 94. lapon, hol *piston*⁹ lett volna nyomtatandó. A 95-dik lapon *cenapio* helyett *cenap'o* (= *cenaprio*) olvasandó; ugyanezen a lapon *rosa* alatt hiányzik a *violeta* szó (olaszul *violétta*), melynek megfelelő perzsa s kún elnevezései a codexben nem fordulnak elő. Perzsául az ibolyát *bānāfsā*-nek nevezik, a mely szóval az osmanli *menekše* egyazon (a perzsában a *bunāfsā* és *bināfsā* kiejtés szintén használatban van, — az arab *banafsağün* «viola odora» perzsa kölcsönszó). A 102-dik l. *maton* h. *maton*⁹, tehát *matonus*, a 104. l. *soldan* h. *soldan*⁹, a 107. l. *pialon* h. *pialon*⁹, a 112. és 113. lap *digiti* h. *digit*⁹, a 118-dik l. *scēchere* h. talán *scīchere* olvasandó, mely *scinchere*-nek bontandó fel s ez esetben a német *Beinschienen*-nel volna egyazon, l. a megfelelő kún *butluk* szót. A román nyelvek kitűnő ismerője s Akadémiánk tagja Schuchardt Hugó a *scinchere* szó származására nézt hozzá intézett kérdésemre adott vála-

szában megjegyzi, hogy ez az alak a *schinco*, *stincto* «lábszár» (németül *Schienbein*) szóból származtatott, l. ö. h. v. a német *Schinke*-t, s ugyanazt jelenti, a mit az olasz *gambièra*, mely a *gamba* szóból hasonló módon képeztetett. A 125-dik lapon *poiüs* h. *pirus*, a 126-dik l. *limomi* h. *limonü*, *petroscmulum* h. *petrosemulum* olvasandó. A 127-dik lapon *leopardus* stb. alatt T. még *jumenta madian chestruc*-ot olvas, l. ö. h. v. az ozmánli *qisráq*-ot (قسراق), melyet Hindoglu «cavale», «jument»-nal fordít; perzsául a ménlovat *ner-jân*-nak (*ner*, *nere*, *nerine* «hím», zend *nara*, *nere*), a kanczát *madijân*-nak (مادیان) nevezik (*mádä* nő, *madinä* nőstyén, *jân* «segítő barom», «ló» stb.). A 128-dik lapon *monton* h. *monton*⁹, *craston* h. *craston*⁹, *g. maymon* h. *g. maymon*⁹, a 129. l. *agla* h. *agla*, *falchon* h. *falchon*⁹, *cuictora* h. *ciuctora* olvasandó. A 130-dik lapon *palustrum* alatt hiányzik a *barbaion* szó, melynek perzsa s kún fordítása nem fordul elő; ugyanezen a lapon *paon* h. *paon*⁹, *faxan* h. *faxan*⁹ olvasandó. Még mindig ezen a lapon *paser* szó alatt hiányzik *philomena* fordítás nélkül, melyet a codexirók egyike egy vonás segítségével a kún *korgui*-hoz kötött, l. ö. h. v. Radloffnál a kirgiz *torgai* alakot, a. m. «veréb», «valamiféle kis madár»; a csalogány perzsa neve *bülbül*, török neve *tavşân*. A 174-dik lapon *siç por*⁹ a. m. «sicut porcus». minélfogva kiadásomban a *siç*-re vonatkozó megjegyzés törlendő, — ugyanezen lap 16-dik sorában *luc. ut lic* helyett *luc vel lic* s a 22-dik sorban *reglas declarat* helyett *reğlas declarat* olvasandó. A 180-dik lapon *aquila* előtt hiányzik *avis*, *kus* (قوش) s utána hiányzik *albus*, *ak* (اق). A 187-dik lap ötödik sorában *dom* es helyett olvasandó *dom*⁹ ei⁹, tehát *domus eius*; ezen lap utolsó szava felett T. szerint *et vener* . . áll, tehát *et veneratur*. A 188-dik lap 12-dik sorában *jarilgamakga* felett *misereri* áll, ugyanezen lap 14-dik sorában *avazi* felett nem az értelmetlen *rex*, hanem *vox* olvasandó (a perzsa *aváz* szó a. m. a török *ses* és *söz*, «hang» és «szó»). A 189-dik lap 3-dik sorában *barçamisda* felett *nos* előtt még *ös* olvasandó, tehát *omnes nos*, ugyanezen lap 13-dik sorában *miräti* felett *hereditas*, a 190-dik lap 9-dik sorában *ködurdîng* felett *hospitata est* h. *hospitata es*, a 193-dik lap 15-dik sorában *bolmadikda* felett *fucret* h. *fieret* s ugyanezen lap következő sorában *seni* felett *te*, a 194-dik l. 2-dik sorában *javddîng* felett *fecisti vivere* h. *fecisti pluere* (čag. *jagmak* «esni», «pluere», *jagdir-mak* a miveltető ige alak), ugyanezen lapnak nem 3-dik sorában

mint ez Tezánál nyomdahirából áll, hanem a 8-dik sorban *tolu killi hâ soîdi* felett *plenarre ac gauîsti* h. *plenarie ac gavysa*, a 196-dik lap első sorában *mengulu^kga* felett *eternitate* helyett *ad eternitatê*, a 6-dik sorban *kôrâ* felett *videns* h. *vidêdo*, a 197-dik l. 3-dik sorában *mengulik* felett *ad aetna* helyett *ad etnâ* (= *ad eternam*), ugyanezen lap 12-dik sorában *qu* h. *q^a* (= *quia*), a 198-dik lap 6-dik sorában *jarilgatir* felett *psechr* h. *pse^qt^o* (= *persequitur*), a 200-dik lap 3-dik sorában *özding* felett *secessisti* h. *p^ocessisti* (= *processisti*), ugyanezen lap 4-ik sorában *sê kôding* felett *queristi* helyett *quievisti*, ugyanezen lap 10-dik sorában *gâhâdâ* felett *seculo* h. *seculo*, ugyanezen lap 15-dik sorában interlinearis felüljegyzésben *tre* helyett *t^ore* (= *terre*), a 203-dik lap 3-dik sorában *östi* felett *avectê* helyett *auctus est*, ugyanezen lap 14-dik sorában *tuv^ogâ* felett *nat* h. *nat^o* (= *natus*), a 205-dik lap 5-dik sorának interlin. felüljegyzésében a *q* (= *quae*) után még *nobis* olvasandó. Ugyanezen lap 6-dik sorának felüljegyzésében *petuisti* h. *peti^uisti* áll. A 206-dik lap 6-dik sorának följegyzésében T. szerint még e néhány szó beiktatandó: *de laudata m^r oret*; e szavak összefüggését azonban az id. felüljegyzéssel nem értem. A 209-dik lap 5-dik sorában *kôrki ingantur* felett *decor, valde* szavak olvashatók (Radloff az *ingan* szót nem hozza fel szótárában). A 217-dik lapon (Tezánál hibásan 271-nek írva, bizonyára nyomdahirából), hol az eredeti kézirat megfelelő lapja végződik, a melyet a füzet egyik régi bekötője megcsonkitott, T. szerint még e szavak olvashatók:

secûdû dictû

. nescitû fecit scire.

K

A 218-dik lapon olvasható ezen bejegyzést:

«Qui me furat (= *furatur*) malla (sic) môte (= *morte*) nê vidâr (= *viduetur*) nê.» T. következésképp olvassa: *Qui me furat malla môte nô* (= *non*) *mdat* (hibásan *moriatur* helyett) *nô* (= *non*).

Szabadjon e szavak olvasását eldöntetlen hagynom, mert a *mdat* alak «*moriatur*» helyett még romlottságnak is feltűnő, és ha *moriatur* valamiképen a romlott igealakból kibetűzhető volna is, akkor is az átok értelmetlen volna, mert a könyvbirtokos a könyvtolvajnak nem azt kívánja, hogy rossz halállal ki ne múlték, hanem ha átkot szór rá, ennek ellenkezőjét fogja kívánni, tehát olyasmit, mint a mi az én kiadásomban áll, tudniillik, hogy a rossz halált el

ne kerülje, ettől meg ne fosztassék, *mala morte ne viduetur*, l. ö. h. v. *arbores viduantur foliis*. T. e mondatnál a 3793-dik vátikáni kézirat következő bejegyzésére emlékeztet: *Qui me furatur, vel redat vel moriatur*.

Az itt előhozottak az utóbbi bejegyzés kivételével részint emendatiókból részint pótlékokból állnak. Az általam a fentebbiekben Teza javításaiból mellőzöttek szintén két kategóriára vagy tárgysorozatra oszolnak, úgy mint vagy csupán nyomdahibák, vagy téves vagy legalább kétséges javítások. Szabad legyen mind a két kategóriából egy pár példát felhoznom, kezdem a nyomdahibákkal. A 99-dik lapon előforduló *bachiranj* alakot kiadásom «addenda et corrigenda» czimű toldatában *bachairanj*-nak igazítottam ki, mint a hogy T. is olvassa; *bachairanj* a. m. *bucramum*, így p. o. *pavilone* (= *pavillonum*) *cum bucramis* l. Corn. Desimoni «I conti dell' Ambasciata al Chan di Persia nel MCCXCII» Genua 1879 (Desimoni erre vonatkozólag így ír: «stoffa di cotone o d' altro nota nel medio evo» stb.), — a 127-dik lapon olvasható *refanum* szóalakot ugyanott *rafanum*-ra javítottam, mint a hogy ez Tezánál is áll, — a 189-dik lap 4-dik sorában toldatomban *pmisit* áll *pmisit* helyett, — a 191-dik lap első sorában a *dačini* felett álló *corona* végső betűjének rövidítési jele kiadásomban egy kevésse tovább csúszott, de ott van. Kiadásom «corrigenda»-i nem orvosolják ugyan a nyomdahibák mindegyikét, ezt készségesen elismerem, de bizony a nyomdahibák teljes lajstromával nem sok könyv dicsekedhetik. Ezzel áttérek a hibás, vagy legalább kétséges emendatiók egynehány esetére. A 193-dik lap 12-dik sorában vélekedésem szerint nem állhat *pfecit*, hanem az illető szó csakis *pfecitū* (= *perfectum*) lehet, mert *perfecit egit* értelmetlen volna s mert a kún *tugel* kildinek *perfectum egit* felel meg. — A 109-ik lapon az általom olvasott *unicum* bizonynyal helyesebb, mint *unicun*, — s az 59-dik lapon is, úgy vélem nem *turpidun*, hanem *turpidum* lesz olvasandó. Teza azon magyarázata, melyet a *scichere* alakhoz fűz, nem világos.

T. kiadásom 64-dik lapján a *calamaris* szó alatt egy uigur betűkkel írott szót betűzött ki, mely *bitik*-nek olvasandó, tehát írást jelent. «A Kúnok nyelvéről és nemzetiségéről» czimű értekezésemben (Budapest, 1885) megjegyeztem, hogy a kún nép írástudó része uigur betűket írt s erre vonatkozólag néhány bizonyítékot hoztam fel. Ezek számát szaporítja az uigur betűkkel írt

bitik szó, mely a kún codex id. lapján épen a *karalic calamaris* («calamaria theca») «kalamáris» szavak alatt fordul elő, tehát ott, hol íróeszközzől van szó. A kún *bitik* szó az uigur *bičik*-kel, alt. *pičik*-kel egyazon szó úgy az alakra, mint a jelentésre nézt; *čagataiban* *petek* levelet, oklevelet, iratot jelent, l. ö. h. v. kaz. *beti*, *biti* «amulet», tulajdonképen «írás», magyar *betű*, *bötű*. *)

Teza szóban forgó értekezése IV-dik fejezetében a kún-codex lapjain imitt amott bejegyzett néhány olasz verstörédek is bőven ismerteti. A tudós értekező se Petrarca kézvonását nem látja a töredékek betűvonásaiban, se a nagy költő műzsájának ihletését a versek szellemi tartalmában. Elismeri, hogy e nézetében csalódhatik, de nagy elégtételére szolgál, hogy Andrea Gloria tanár (történettudós, a palaeographia tanára a paduai egyetemen), Petrarca irodalmának jeles ismerője, nézetét osztja. Az itt előforduló versek Petrarca valódi költeményei közt nem találhatunk s azok közt sem, melyek neki tulajdonítottak s T. már ennélfogva sem járul azok nézetéhez, kik e töredékek szerzőjének Petrarcát tartják. Az írást illetőleg, mint már mondták, T. lényeges különbséget lát Petrarca — s a kún-codex olasz versei bejegyzőjének, vagyis inkább bejegyzőinek kézírata közt. Petrarca a betűsorokat gondosan köti össze s keresett csínnal, ha nem is mindig egyenlőképen, míg a kún-codexben foglalt verstörédek írása szababban folyik futó betűk módjára. A legrövidebb négysoros versben, mely kiadásom 141-dik lapján s az eredeti kézirat 117-dik lapján olvasható (s nem a 127-dik lapon, mint a hogy Tezánál áll), az első sorban T. *chi*-t olvas *che* helyett, a másodikban *damor*-t *damre* (= *d'amore*) helyett. Szerinte a harmadik sorban *cui* s *varcho* közt valami hiányzik s a negyedik sor kezdő szavának utolsó betűje szintén ki van hagyva, mert *ognor* helyett *ognora*-nak kellene állni (*ognor(a) sospirando o piano o forte*). Mielőtt tovább mennék T. nagyfontosságú fejtegetései nyomán, legyen szabad imént elészámlált megjegyzéseire némely ellenmegjegyzést tenni. Az, hogy a kérdéses verstörédek Petrarca költeményei közt elő nem fordulnak, sőt a neki tulajdonítottak közt sem találhatunk, egyáltalában nem bizonyít tőle származó eredetök lehetősége ellen. Vajjon Petőfinek azon versei, melyek még életében

*) Vámbéry A. «A török-tatár nyelvek etym. szótára» (Budapest, 1877), a 210—11. ll.

megjelent összes költeményei gyűjteményébe nem vétettek fel s «Újabb költeményei 1847—9» című kiadás két kötetében nem fordulnak elő, ezen egy ok miatt tőle elvitatandók? Bizonyára nem. A szerencsés véletlen s a lankadni nem tudó kutatás még a legrégebbi múlt irodalmát is újabb adalékokkal gazdagítja s csak imént találtattak meg azon Herodas versei, ki Teokrit kortársa volt s őt a kifejezések finomságában felülmulta. Euripidesnek egyik hosszabb drámájából egy terjedelmes töredék napjainkban fedeztetett fel s nincs oly irodalom, melyet újabb felfedezések ne gyarapítottak volna. Attilio Hortis ezen cím alatt «*Scritti inediti di Francesco Petrarca*» (Trieste, 1874) Petrarca kiadatlan munkáiról egy terjedelmes kötetet adott ki s ez nem az első ilyen tartalmú munka. Petrarca a kún-codexbe jegyzett verseit bizonyára csupán csak gyakorlatoknak, hogy ne mondjam tollpróbáknak tartotta, melyeket nem ítelt méltóknak arra, hogy versei közé felvegyen, de ezekben is tagadhatatlanul megvan azon epedő lyricus ihlet, mely költeményeit kiválólag jellemzi. A kézirat hasonlatosságát illetőleg kiadásomban Attilio Hortisra hivatkoztam, a ki Petrarca egyik legjelesebb ismerője s Petrarca sajátkezű iratait külön tanulmány tárgyává tette. Hortis a kún-codex olasz verstöredékeinek betűvonásait Petrarca írásához annyira hasonlóknak tartja, hogy ha különös okok nem forognak fenn, melyek miatt a codex bejegyzései P.-nak nem tulajdoníthatók, azok szerinte aligha mástól irattak, mint a nagy költőtől, kiről, mint fentebb láttuk, maga T. is elismeri, hogy betűit nem mindig köti azonképen össze. A kún-codex tudvalevőleg Petrarca birtokában volt s az ő ajándékából került a velencei köztársaság kéziratgyűjteményébe s egykori birtokosa lapozgatva benne, az üres laprészeket aligha hagyta beiratlanul, hiszen a «*horror vacui*»-t leginkább a teremtető elme érzi s Petrarca, mint a hogy a T. által idézett Beccatellinél (Ludovicus Beccatellus, ragusai püspök, bolognai születésű, 1550 körül élt s Petrarca életrajzát következő cím alatt írta: «*de vita Francisci Petrarchae*») olvassuk, annyira égett az írás vágyától, hogyha papírlap nem állott rendelkezésre, papirdarabocskákra is írt, a mikor a múzsa intő szavát hallatta. A nagy költő talán néhány tervben levő versének mintegy első kísérleteit jegyezte a codex lapjaira, melyeket később nem dolgozott fel, mert vagy nem volt meglegedve velők, vagy megfeledezett rólok, vagy csupán előkészületnek, gyakorlat-

nak nézte őket. De ki is jegyezhetne volna be a kún-codexbe az olasz verstöredékeket, ha nem maga Petrarca? A genuai kereskedők bizonyára nem, a német származású ferencziek még kevésbé, a liguriai Antonius de Finale sem, a kitől Petrarca igen valószínűleg a codexet kapta, melynek szótári része épen a születése előtt való esztendőben, 1303-ban íratott, még pedig főképen azért nem, mert a versszakokban a ligur nyelvjárásnak nyoma sincs. — A codex 59-dik lapjára, melynek kiadásom 142-dik lapja felel meg, egy nyolcz-soros olasz verstöredék karczoltatott az ott olvasható germán glossák felé, melyről T. úgy vélekedik, hogy nem ez íratott a glossák felé, hanem ellenkezőleg azok íratnak a szóban forgó verstöredék felé. Teza ezen nézete aligha megállhat, mert a kún-codex tulajdonképeni tartalmának írói találhattak üres lapot azon néhány szó bejegyzésére s nem kellett volna a karczolatra írniok azt, a minek könnyen és jól olvashatóságát munkájok érdekében kívánniok kellett. A két négysoros versszakban T.-nak a sorok utolsó szavait is sikerült kibetűzni, melyekből a rimelésre nézt látjuk, hogy az első sor a negyedikkel s a két közbenső sor egymással egyezik. Kiadásom 140-dik lapján egy négysoros vers hiányát kell sajnálnom, mely a codex leghosszabb verstöredékének egyik szakaszát ismétli. E két tükarczolatot Teza éles szeme fedezte fel s én ezek egyikét se tudtam kibetűzni, láttam a karczolatot, de a betűket kiolvasnom nem sikerült. A négysoros versszakasz a leghosszabb verstöredék 13-dik sorával kezdődik, mely így hangzik:

No fo ioiossa si may la mia vita.

Az itt elmondottak után rátérünk a kún-codexben előforduló, leghosszabb olasz költeménytöredékre, melyet kiadásom 133-dik lapján, a mennyire tudtam, kibetűzni törekedtem. Ez a tartalom, mint a hogy kiadásom illető helyén megjegyeztem, kétféle írást mutat, u. m. az eredeti karczolat felett egy tentával írott szöveg valamennyire kivehető, melyet a leggyakorlottabb szem is csak bajjal és csak helyenként olvashat. Teza szerint a kún-codex első része, u. m. a szótár, az 55-dik lap túlsó oldalával végződött s még négy fehér lap volt hozzá fűzve, melyre a német glossák s köztök az olasz verstöredékek íratnak. A szótár, mint a hogy kiadásom prolegomenáiban megjegyeztem, igenis a codex 55-dik lapjával, tehát a 110-dik lapoldallal végződött. A kérdéses tűvel karczolt szöveg a

codex 56-dik lapján van, mely felé T. szerint egy más kéz ugyanezt a szöveget írta, de már prózában, tekintet nélkül a hangidom gördületére. Véleményem szerint a két szöveg egy kézre vall s a kézírás Petrarcaéhoz hasonlít. A 20 soros karczolat soraival a felülírt szöveg sorai nem egyeznek. Teza a karczolatnak is egy nem kis részét fejtette meg, a tollal írottat pedig legnagyobb részt elolvasta s a mit el nem olvashatott, az kevés kivétellel a lap megcsonkított szélén állott, illetőleg a csonkítás következtében a codexből kiesett. Ez a költemény is, melynek alkata a sonetto-é, a mennyiben megtudom itélni, valódi költőre vall, s talán nem vétünk Petrarca emléke ellen, ha őt tartjuk szerzőjének. A költemény orthographiája épen nem kifogásolhatlan, de hiszen tudjuk Petrarcáról, hogy írásmodorát szigorú következetesség nem jellemezte.

Az itt felhozott érveknél fogva, a míg azok tarthatatlanságát az «Un' altra occhiata al codex cumanicus» tudós szerzője vagy más ki nem mutatta, továbbá is ragaszkodom az olasz verstörödek szerzőségét illetőleg a kún-codexnek általam eszközölt kiadásához írt prolegomenáimban kifejtett véleményemhez.

28 l. 15 kr. — IX. szám. Az ikes-es igékről. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 1857. 32 l. 15 kr. — X. szám. A nyelvújításról. *Szarvas Gábor* l. tagtól. 1875. 25 l. 15 kr. (1873—1875.)

V. k. I. szám. Nyelvészkedő hajlamok a magyar népnél. *Barna Ferdinand* lev. tagtól. 1875. 40 l. 25 kr. — II. sz. A neo- és palaeologia ügyében. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 1875. 48 l. 30 kr. — III. szám. A hangsulyról a magyar nyelvben. *Barna Ferdinand* lev. tagtól. 1875. 48 l. 30 kr. — IV. szám. Brassai és a nyelvújítás. *Ballagi Mór* r. tagtól. 1876. 22 l. 15 kr. — V. szám. Emlékbeszéd Kriza János l. t. felett *Szász Károly* l. tagtól. 1876. 40 l. 25 kr. — VI. szám. Művészet és nemzetiség. *Bartalus István* l. tagtól. 1876. 35 l. 20 kr. VII. szám. Aeschylus. *Télffy Iván* lev. tagtól. 1876. 141 l. 80 kr. — VIII. szám. A mutató névmás hibás használata. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 1876. 15 l. 10 kr. — IX. szám. Nyelvtörténelmi tanulások a nyelvújításra nézve. *Imre Sándor* l. tagtól. 1876. 97 l. 60 kr. — X. szám. Béreczy Károly emlékezete. *Arany László* l. tagtól. (1875—1876.)

VI. k. I. szám. A lágy aspiraták kiejtéséről a zendben. *Mayr Auréltól* 10 kr. — II. szám. A mandsuk szertartásos könyve. *Bálint Gábortól* 10 kr. — A rómaiak satirájáról és satirairóikról. *Dr. Barna Ignác* l. tagtól 20 kr. — IV. szám. A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval. *Goldziher Ignác* l. tagtól. 50 kr. — V. Emlékbeszéd Jakab István l. t. fölött *Szász Károly* r. tagtól 10 kr. — VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. I. *Szilágyi István* l. tagtól. II. *Vaszary Kolozstól*. III. *Révész Imre* l. tagtól. 60 kr. — VII. Emlékbeszéd Mátray Gábor l. t. felett. *Bartalus István* l. tagtól 10 kr. — VIII. A mordvaiak történelmi viszontagságai *Barna Ferdinand* l. tagtól 20 kr. — IX. *Eranos. Télffy Iván* l. tagtól. 20 kr. — X. Az ikes-es igékről. *Joannovics György* l. tagtól 40 kr. (1876.)

VII. k. I. Egy szavazat a nyelvújítás ügyében. *Barna Ferdinand* l. tagtól 50 kr. — II. Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelvhasznítása. *Budenz József* r. tagtól. 10 kr. — III. Lessing (székfoglaló). *Zichy Antal* l. tagtól. 20 kr. — IV. Kapcsolat a Magyar és szuoni irodalom között *Barna Ferdinand* l. tagtól 10 kr. — Néhány ösműveltségi tárgy neve a magyarban. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 30 kr. — VI. Rankavis Kleon új-görög drámája. *Télffy Iván* l. tagtól. Ára 30 krajcár. — VII. A nevek uk és ik személyragairól. *Imre Sándor* l. tagtól. 20 kr. — VIII. Emlékbeszéd Székács József t. tag fölött, *Ballagi Mór* r. tagtól. 20 kr. — IX. A török-tatár nép primitív culturájában az égi testek. *Vámbery Ármir* r. tagtól 10 kr. — X. Bátor László és a Jordánszky-codex bibliafordítása. (Székfoglaló.) *Volf György* l. tagtól 10 kr.

VIII. k. I. Corvin-codexek. *Dr. Ábel Jenőtől*. 60 kr. — II. A mordvaiak pogány istenei s ünnepi szertartásai. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 50 kr. — III. Orosz-lapp utazásomból. *Dr. Genetz Arvidtől*. 20 kr. — IV. Tanulmány a japáni művészet-ről. *Gr. Zichy Ágosttól*. 1 frt. — V. Emlékbeszéd Pázmáni Horvát Endre 1839-ben elhunyt r. t. fölött. A születése századik évfordulóján, Pázmádon rendezett ünnepélyen, az Akadémia megbízásából tartotta *Szász Károly* r. t. 10 kr. — VI. Ükkonpohár. A régi magyar jogi szokásnak egyik töredéke. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 20 kr. — VII. Az ugynevezett lágy aspiraták phoneticus értékéről az ó-ind-ben *Mayer Auréltól*. 60 kr. — VIII. Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. *Dr. Ábel Jenőtől*. 80 kr. — IX. Ujperzsa nyelvjárások. *Dr. Pozder Károlytól*. 50 kr. — X. Beregszászi Nagy Pál élete és munkái. Székfoglaló *Imre Sándor* r. tagtól. 30 kr.

IX. k. I. Emlékbeszéd Schiefner Antal k. tag felett. *Budenz J.* r. tagtól 10 kr. — II. A Boro-Budur Jáva szigetén. *Dr. gr. Zichy Ágost* l. tagtól 40 kr. — III. Nyelvünk újabb fejlődése. *Ballagi Mór* r. tagtól 20 kr. — IV. A hunnok és avarok nemzetisége. *Vámbery Ármir* r. tagtól. 30 kr. — A Kün- vagy Petrarka-codex és a künök. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 30 kr. — VI. Emlékbeszéd Lewes Henrik György külső tag felett. *Szász Károly* r. tagtól. 10 kr. — VII. Ős vallásunk főistenei. *Barna Ferdinand* l. tagtól 40 kr. — VIII. Schopenhauer aesthetikája *Dr. Ruzsicska Kálmántól*. 10 kr. — IX. Ős vallásunk kisebb isteni lényei és áldozat szertartásai. *Barna F.* l. tagtól 30 kr. — X. Lessing mint philologus. *Dr. Kont Ignácztól* 30 kr. — XI. Magyar egyházi népének a XVIII. századból. Székfoglaló. *Bogisich Mihály* l. tagtól. 50 kr. — XII. Az analogia hatásáról, főleg a szóképzésben. *Simonyi Zsigmond* l. tagtól 20 kr.

X. k. I. A jelentéstan alapvonalai. Az alakokban kifejezett jelentések. (Székfoglaló.) *Simonyi Zsigmond* l. tagtól. 30 kr. — II. Etzelburg és a magyar húnmonda. (Székfoglaló.) *Heinrich Gusztáv* l. tagtól. 20 kr. — III. A M. T. Akadémia és a

től 10 kr. — VI. Euripides tropusai összehasonlítása Aeschylus és Sophokles tropusaival. Miveltésgéttörténeti szempontból. (Adalék a költészet összehasonlító tropikájához.) *Dr. Pets Vilmos* tanártól. 60 kr. — Id. gróf Teleki László ismeretlen versei. *Szász Károly* r. tagtól 10 kr. — VIII. *Cantionale et Passionale Hungaricum. Bogisich Mihály* l. tagtól. 30 kr. — IX. Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig. *Jakab Elek* l. tagtól. 50 kr. — X. Emlékbeszéd Klein Lipót Gyula kültag felett *Dr. Heinrich Gusztáv* lev. tagtól. 40 kr. — XI. Ujabb adalékok a magyar zene történelméhez *Bartalus István* l. tagtól. 40 kr. — XII. A magyar romanticismus. (Székfoglaló.) *Bánóczy József* l. tagtól. 10 kr. — XIII. Ujabb adalék a magyar zene történelméhez. *Bartalus István* l. tagtól. 40 kr.

XI. k. I. Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 20 kr. — II. Ujgörög irodalmi termékek. *Dr. Telfy Iván* l. tagtól. 40 kr. — III. Középkori görög verses regények. *Dr. Telfy Iván* l. tagtól. 30 kr. — IV. Idegen szók a görögben és latinban. *Dr. Pozder Károlytól*. 50 kr. — V. A esuvásokról. *Vámbery Ármin* r. tagtól 30 kr. — VI. A számlálás módjai és az év hónapjai. *Hunfalvy Pál* r. tagtól 20 kr. — VII. Telegdi Miklós mester magyar katechismusa 1562-ik évből. *Majláth Béla* l. tagtól. 10 kr. — VIII. Káldi György nyelve. *Dr. Kiss Ignácztól*. 50 kr. — IX. A Muhammedán jogtudomány eredetéről. *Goldziher Ignác* l. tagtól 10 kr. — X. *Vámbery Ármin* «A magyarok eredete című műve néhány főbb állításának bírálata. *Barna Ferdinánd* l. tagtól 60 kr. — XI. A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a nyelvör. *Ballagi Mór* r. tagtól. 20 kr. — XII. A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet. I. Válaszom *Hunfalvy Pál* bírálati megjegyzéseire. *Vámbery Ármin* r. tagtól. 30 kr.

XII. k. I. Seneca tragédiái. *Dr. Kont Ignácztól*. 60 kr. — II. Szombatos codexek. *Dr. Nagy Sándortól*. 30 kr. — III. A reflexiv és valláserkölcsei elem a költészetben s Longfellow. Székfoglaló. *Szász Béla* l. tagtól. 30 kr. — IV. A belviszonyragok használata a magyarban. *Kúnos Ignác* és *Munkácsi Bernáttól*. 50 kr. — V. A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet II. *Vámbery Ármin* r. tagtól. 50 kr. — VI. Kiktől tanult a magyar írni, olvasni? *Volf György* l. tagtól. 50 kr. — VII. A kasztamuni-i török nyelvjárás. *Irta Thury József*. 50 kr. — VIII. Nyelvészeti mozgalmak a mai görögöknél. *Telfy Iván* l. tagtól. 20 kr. — IX. Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya. *Kálmány Lajostól*. 20 kr. — X. A mondat dualismusa. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 60 kr. — XI. A kunok nyelvéről és nemzetiségéről. *Gr. Kun Géza* t. tagtól. 40 kr. — XII. Isota Nogarola. (Székfoglaló.) *Ábel Jenő* l. tagtól. 50 kr.

XIII. k. I. Kudrun, a monda és az eposz. *Heinrich G.* l. tagtól. 40 kr. — II. A votják nép multja és jelene. *Barna F.* l. tagtól. 30 kr. — III. Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben. *Goldziher I.* l. tagtól. 40 kr. — IV. A homeroszi Demeter-hymnusról. *Ábel Jenő* l. tagtól. 50 kr. — V. A votjakok pogány vallásáról. *Barna Ferdinánd* l. tagtól. 20 kr. — VI. A régi magyar nyelv szótára. *Szarvas Gábor* r. tagtól. 10 kr. — VII. Egy kis viszhang *Vámbery Ármin* ur válaszára. *Budenz J.* r. tagtól. 20 kr. — VIII. Ki volt Calepinus magyar tolmácsa. *Szilgy Kálmán* r. tagtól. 10 kr. — IX. Szegedi Lénárt énekeskönyve. *Bogisich Mihály* l. tagtól. 50 kr. — X. Szórendi tanulmányok. I. rész. *Joannovics György* t. tagtól. 30 kr. — XI. A kisebb görög tragikusok tropusai *Petz Vilmostól*. 10 kr. — XII. Heraclius. Rankavis Leon hellén drámája. *Telfy Iván* l. tagtól. 30 kr.

XIV. k. I. Az ó- és középkori Terentius biographiák. *Ábel Jenőtől*. 40 kr. — II. Szórendi tanulmányok. II. rész. *Joannovics György* t. tagtól. 40 kr. — III. A mordva nép házassági szokásai. *Barna F.* l. tagtól. 30 kr. — IV. Jelentés ujhellén munkákról. *Telfy Iván* l. tagtól. 30 kr. — V. Mythologiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban. *Kálmány Lajostól*. 10 kr. — VI. Etymologicum magnum Romaniae. *Putnoky Miklóstól*. 20 kr. — VII. A magyar szótók. *Simonyi Zsigmondtól*. 30 kr. — VIII. A nyelvújítás történetéhez. *Simonyi Zsigmondtól*. 20 kr. — IX. Szórend és accentus. *Brassai Sámuel* t. tagtól. 40 kr. — X. Három franczia hellenista és a volaptük. *Telfy Iván* l. tagtól. 20 kr. — XI. Euhemeri reliquiae. *Némethy Gézától*. 60 kr. — XII. Gáti István steganographiája, kapcsolatban a modern stenographiával. *Vikár Belától*. 40 kr.

XV. k. I. Az iszlám vallásos mozgalmak az első négy században. *Dr. Schreiner Márton* t. tagtól. 30 kr. — II. André Chénier költészete. *Haraszti Gyulától*. 1 frt 50 kr. — III. Kombináló szóalkotás. *Simonyi Zsigmond* l. tagtól. 40 kr. — IV. Az aranyoszéki mohácsi nyelvemlékek. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 15 kr. — V. Psychiatria és politika. *Zichy Antal* t. tagtól. 10 kr. — VI. Ujabb hellén munkák és a hellén nyelvitanítás. *Telfy Iván* l. tagtól. 60 kr. — VII. A magyar zene tudományos tárgyalása. *Ponori Thewreuk Emil* r. tagtól. 20 kr. — VIII. A hangsúly a szláv